

THEOPOMPI CHII

***FRAGMENTA DE PHILIPPI AMYNTAE FILII IN-
DOLE ET MORIBUS***

COLLEGIT ET ANNOTATIONIBUS INSTRUXIT

**BREVEMQUE COMMENTATIONEM DE THEOPOMPI
FIDE HISTORICA ET AUCTORITATE**

ADIEGIT

CAROLUS THEISS.

Praefatio.

Jam aliquot anni praeterierunt, ex quo animum appuli ad Theopompi Chii fragmenta colligenda, disponenda et illustranda. Circumspectis et meis, quas valde tenues inveni, et aliorum, quae paratu difficiles erant, opibus (est enim librorum penuria in hac urbe nostra paene incredibilis) omnia, quae colligere poteram fragmenta collegi, et disposui, omneque tempus, quod negotiis a munere mei ratione mihi impositis salva conscientia subducere poteram, in eo labore consumsi. Non defuerunt quidem, qui consilium horum fragmentorum colligendorum susciperent, sed nescio quo modo acciderit, ut hoc propositum exitum non habuerit. Ita Kochius, qui Sedini anno MDCCCIV prolegg. ad Theopompum scripsit, promisit fragmenta hujus historici collecta se editurum, sed fidem datam non solvit. Item Pflugkius in commentatione, quam de Theopompi Chii vita et scriptis Gedani MDCCCXXVII edidit, pollicitus est fragmenta Theopompi se editurum et collecturum esse sed ad hunc usque diem nondum, quantum sciam, prodiit Pflugkiana fragmentorum collectio. Tandem vero Eyssonius Wichersius, regionis Appingadamensis iudex, Theopompi fragmentorum colligendorum initium fecit et horum tantum numerum ex variis scriptoribus congegit, ut ei praecipua laus debeatur *). Quae collegit fragmenta perspecte ita distribuit, ut primo loco ea referret, quae quoniam ex libro Hellenicorum vel Philippicorum Theopompi desumpta essent apparebat; deinde poneret fragmenta incertae sedis, quae vocat, i. e. de quibus non statui posse putabat, quem ad librum essent referenda, et

*) Theopompi Chii fragmenta ed. Eyss. Wichers. Lugduni Batavorum MDCCCXXIX.

interpretationem haudquaquam spernendam adjiceret. His uberrimis Wichersii copiis ita usus sum, ut mutato saepius ordine et adjectis passim novis fragmentis octoginta et tribus haud exigui tenoris, quae ex scriptoribus, scholiastis et lexicographis ipse notavi a Wichersio pratermissa, ceterum eadem ipsa, quae ille collegit, repeterem, ejus annotationibus addenda adjicerem et quaedam in historia Philippi Amyntae filii incerta et obscura explicare conarer. — Novam igitur et plenior collectionem fragmentorum Theopompi quantum licuit absolvi et jam ultimam manum in scriniis meis reposita exspectant. Ante autem quam de evulgatione eorum cogitarem, occasione data specimen collectionis eorum in hac prolusione scholastica in publicum mittere constitui, ut, utrum a viris doctis, penes quos est harum rerum arbitrium, meus labor probaretur nec ne, certo judicio experirer. Omnium autem Theopompi fragmentorum ad hoc propositum aptissima videbantur ea, quae de moribus et indole Philippi Macedoniae regis exstant; quibus propositis et explicatis, pauca de addubitata Theopompi fide historica et auctoritate adjiciam. — Qua quidem in commentationis parte nonnulla mihi repetenda esse, quae jam alii bene docuerunt, res ipsa luculenter declarat et propterea non verendam puto reprehensionem. — Consulto vero in hac prolusione mea scholastica ea, quae ad vitam Theopompi penitus cognoscendam, ad dijudicanda ejus scripta et ad explicandum narrandi et dicendi genus et artificium pertinent, omisi, itemque de utilitatibus ex fragmentorum Theopompi collectione exspectandis ne verbum quidem feci, cum propter temporis angustias, tum propter hujus commentationis fines, et in posterum demum haec et alia hujus generis fructuosa et necessaria curabo, si meam fragmentorum omnium collectionem in publicum mittam.

Fragmenta.

Fragm. I.

Athenaeus VI., pag. 260 B. ed. Schweigh.

Θεόπομπος δ' ἐν ἑκτῇ καὶ εἰκοστῇ ἱστοριῶν τοὺς Θεσσαλοὺς ¹⁾ (φησὶν) εἰδίως ὁ Φίλιππος ἀκολάστους ὄντας, καὶ περὶ τὸν βίον ἀσελγεῖς, συνουσίας αὐτῶν κατεσκεύαζε, καὶ πάντα τρόπον ἀρέσκειν αὐτοῖς ἐπειρᾶτο· καὶ γὰρ ὀρχούμενος καὶ κωμάζων καὶ πᾶσαν ἀκολασίαν ὑπομένων. ἦν γὰρ καὶ φύσει βωμολόχος καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μεθύσκόμενος ²⁾, καὶ χαίρων τῶν ἐπιτηδευμάτων τοῖς πρὸς ταῦτα συντείνουσι καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῖς εὐφρέσι ³⁾ καλουμένοις, καὶ τὰ γέλοια λέγουσι καὶ ποιῶσι καὶ πλείους ⁴⁾ τῶν Θετταλῶν τῶν αὐτῷ πλησιασάντων ἤρξειτο μᾶλλον ἐν ταῖς συνουσίαις ἢ ταῖς δωρεαῖς.

- 1) Θεσσαλοὺς ἀκολάστους — ἀσελγεῖς. De Thessalorum protervia et intemperantia cfr. Theopomp. apud Athenaeum XII. pag. 527: *Φαρσάλιοι δὲ πάντων, φησὶν, ἀνθρώπων εἰσὶν ἀγρότατοι καὶ πολυτελέστατοι* et Critiam l. 1., qui Thessalos, omnium Graecorum immoderate vitae deditissimos fuisse affirmat, quo cum facit Plat. Crit. c. 15 et Cratin apud Athen. XIV, 663. A.
- 2) De ebrietate Philippi conferendus etiam Carystius Pergamenus, (Voss de Histor. Graec. pag. 260) qui hisce verbis eam notavit: *ὅτι μεθύειν προηρῆτο Φίλιππος τοῦτ' ἔλεγε. Χρὴ πίνειν, Ἀντίπατρος γὰρ ἱκανός ἐστι νήφων.* cfr. Valer. Maxim. libr. VI, c. 2.
- 3) Ἐυφρέεις Attici vocabant natos aptos dictis dicendis Eustathius ad Odyss. ε pag. 217: *Ἐπτικοὶ δὲ τὸν σκωπτικόν, εὐφρῆ ἑκάλουν κατὰ τίνας* et Plato τοὺς εὐφρέεις prompto ac parato ingenio homines describit τοὺς ἱκανοὺς ἐπὶ πάντα τὰ λεγόμενα ὡς περὶ ἐπιπταμένους συλλογισασθαι. —
- 4) Πλείους — δωρεαῖς Casaubonus hunc locum ita constituit: *καὶ πλείους εἰσὶ τῶν Θετταλῶν τῶν αὐτῷ πλησιασάντων, οὓς ἤρξειτο μᾶλλον ταῖς συνουσίαις ἢ ταῖς δωρεαῖς.* Sed quum neque εἰσὶ post πλείους neque οὓς ante ἤρξειτο desideretur, cum Schweighaeusero haec verba omittenda putavi. Praepositionem ἐν ante ταῖς συνουσίαις, quam Casaubon. et Coray deleverunt et quam Schweighaeuserus deletam maluit, retinendam arbitror primum quod uterque codex apud Schweighaeuserum eam exhibet; deinde quod saepe pro nudo dativo instrumenti dativus cum ἐν praepositione apud optimaе notae scriptores reperitur: Sophocl. Trachin. 240. Hom. II. 3, 306. Athen. V. pag. 187 C. cfr. praeterea quae attulit Schweighaeuser. in annott. ad Tom. III. pag. 43. Huc accedit, quod ἐν praepositioni loci notio insit, quae ad verbum συνουσίαις nostro loco optime quadrat. Sententia haec est: plures Thessalorum Philippus consuetudine magis quam muneribus sibi conciliavit, uti etiam plurimos sibi janxit Graecos cfr. Diodor. Sicul. XVI, 91.

Fragm. II. 1)

Περὶ δὲ τῆς ἀσωτίας καὶ τοῦ βίου Φιλίππου, καὶ τῶν ἐταίρων αὐτοῦ ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ ἐννάτῃ τῶν ἱστοριῶν ὁ Θεόπομπος τάδε γράφει. „Φίλιππος ἐπεὶ ἐγκρατὴς πολλῶν ἐγένετο χρημάτων, οὐκ ἀνάλωσεν αὐτὰ ταχέως, ἀλλ' ἐξέβαλε καὶ ἐρόησε πάντων ἀνθρώπων κάκιστος οἰκονομὸς ὧν οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ αὐτόν. ἀπλῶς γὰρ οὐδεὶς αὐτῶν ἠπίστατο ζῆν ὀρθῶς, οὐδὲ σωφρόνως οἰκεῖν οἰκίαν. Τοῦ δὲ αὐτὸς αἴτιος ἦν, ἀπληστος καὶ πολυτελής ὧν, προχείρως ἅπαντα ποιῶν, καὶ κτώμενος, καὶ δίδους. — στρατιώτης γὰρ ὧν²⁾ καὶ λογίζεσθαι τὰ προσόντα καὶ τὰναλισκόμενα δι' ἀσβολίαν οὐκ ἠδύνατο. Ἐπειτα δ' οἱ ἐταῖροι αὐτοῦ ἐκ πολλῶν τόπων ἦσαν συνερῶνιχότες: οἱ μὲν γὰρ ἐξ αὐτῆς τῆς χώρας³⁾ οἱ δ' ἐκ Θετταλίας, οἱ δ' ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, οὐκ ἀριστίνδην⁴⁾ ἐξελεγμένοι, ἀλλ' εἴ τις ἦν ἐν τοῖς Ἐλλησιν ἢ τοῖς βαβάροις λάστανρος ἢ βδελυρός⁵⁾, ἢ θρασὺς τὸν τρόπον, οὔτοι⁶⁾ σχεδὸν ἅπαντες εἰς Μακεδονίαν ἀθροισθέντες ἐταῖροι Φιλίππου προσηγορεύοντο. Εἰ δὲ μὴ καὶ τοιοῦτός τις ἐληλύθει, ὑπὸ τοῦ βίου καὶ τῆς διαίτης Μακεδονικῆς ταχέως ἐκείνοις ὅμοιος ἐγένετο. Τὰ μὲν γὰρ οἱ πόλεμοι καὶ αἱ στρατεῖαι καὶ αἱ πολυτέλειαι θρασεῖς αὐτοὺς εἶναι προσετρέποντο, καὶ ζῆν μὴ κοσμίως, ἀλλ' ἀσω-

- 1) Hoc fragmentum partim ex Athenaei locis laudatis partim ex Polybii loco secundum idearum nexum constituit praeeuntibus Kochio in prolegg. et Wichersio in fragmentorum collectione. Initium autem hujus fragmenti servavit tantum modo Athenaeus, postrema verba desunt apud Polybium. Scripturae discrepantiam saepenumero repertam in singulis enuntiatis notabo.
- 2) *στρατιώτης γὰρ ὧν καὶ λογίζεσθαι*: καὶ particulam delendam censuit Coray vel ὧν in ἦν mutandum; neutrum probo, nam cum Schweighausero puto ferri posse particulam καὶ hoc sensu: etiam non poterat i. e. ne poterat quidem rationes reddere propterea, quod *στρατιώτης ὧν* bellis implicitus, otium ei deesset ad subducendas reddituum et expensorum rationes.
- 3) scilicet *Μακεδονίας*.
- 4) *οὐκ ἀριστίνδην ἐξελεγμένοι* Theopompem pro vulgari *κεκρυμένοι κατ' ἐκλογὴν*. Cod. A. apud Schweighauser. pro *ἀριστίνδην* mendose *ἀριστήδην* exhibet cfr. Schweigh. ad. h. 1.
- 5) *λάστανρος ἢ βδελυρός* De vocabulo *λάστανρος* cfr. Suidas s. v. Eustathius ad II. β. 196. Ρανω. ad Phrynich. pag 84. *βδελυρός* deest h. l. apud Polybium, paulo post autem occurrit *βδελυρία*. *βδελυρός* est homo impurus, impudens, flagitiosus, quem ob morum turpitudinem et impuritatem detestamur. Scholiastes in Nubibus Aristophan. ad Act. I. sc. V. v. 8. notat *βδελυροὺς* Athenis fuisse vocatos homines infames, ut sunt lenones et id genus alii — Plura de hoc vocabulo videat, cui lubet apud Casaubon. ad Theophrast. character. de *βδελυρία* et apud Duxportum de hac voce.
- 6) Pro οὔτοι *σχεδὸν ἅπαντες κ. τ. λ.* Polybius οὔτοι πάντες εἰς Μακεδονίαν ἀθροισθέντες πρὸς Φίλιππον ἐταῖροι προσηγορεύοντο sententia, si quid video, non diversa. Similia de Philippo Diodorus (XVI, 54) et Demosthenes (Olynth. II. 15) narrant.

τως καὶ τοῖς ληστοῖς παραπλησίως ¹⁾). Καθόλου γὰρ ὁ Φίλιππος τοὺς μὲν κοσμίους τὰ ἤθη ²⁾ καὶ τοὺς τῶν ἰδίων ³⁾ ἐπιμελουμένους ἀπεδοκίμαξε· τοὺς δὲ πολυτέλεις καὶ ζῶντας ἐν κύβοις ⁴⁾ καὶ πότοις ἐπαινῶν ἐτίμα ⁵⁾. Τοιγαροῦν οὐ μόνον αὐτοὺς τοιαῦτα ἔχειν παρεσκεύαζεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης ἀδικίας καὶ βδελυρίας ἀθλητῆς ἐποίησεν. Τί γὰρ τῶν ἀισχυρῶν ἢ δεινῶν αὐτοῖς οὐ προσῆν ⁶⁾; ἢ τὲ τῶν καλῶν καὶ σπουδαίων οὐκ ἀπῆν; οὐχ οἱ μὲν ξυρούμενοι ⁷⁾ καὶ λεαινόμενοι διετέλουν ἄνδρες ⁸⁾ ὄντες· οἱ δ' ἀλλήλοις ἐτόλιμον ἐπανίστασθαι πύργωνας ἔχουσι. Καὶ περιήγοντο μὲν δύο καὶ τρεῖς ἐταιρουμένους ⁹⁾· αὐτοὶ δὲ τὰς αὐτὰς ἐκείνοις χρήσεις ἐτέροις παρεῖχοντο ¹⁰⁾. ὅθεν δικαίως ἂν τις αὐτοὺς οὐκ ἐταίρους ἀλλ' ἐταίρας ὑπέλαβεν ¹¹⁾ οὐδὲ στρατιώτας, ἀλλὰ χαμαιτύπας ¹²⁾ προσηγόρευσεν ἄνδρο-

- 1) Totum hoc enunciatum inde a verbis *εἰ δὲ μὴ* usque ad *παραπλησίως* deest apud Polybium; et etiam Athenaeus in hoc ipso enunciato inde a *τὰ μὲν γὰρ* — καὶ αἱ πολυτέλειαι κ. τ. λ. orationis membrum a verbis *τὰ δὲ* incipiens praetermisisse videtur, uti jam monuit Schweigh. ad h. l. Villebrunnus ut haberet, quae τὰ μὲν responderent, scribendam censuit pro *καὶ αἱ πολυτέλειαι* — τὰ δ' αἱ πολυτέλειαι. —
- 2) κοσμίους τὰ ἤθη Polyb. τοῖς ἤθεσι i. e. homines frugi et modesti.
- 3) Polybius adjicit βίων.
- 4) Κύβου cubus, alea h. l. lusus tesserarum cfr. Pavius de alea Vet. ad Epigr. Agathiae p. 184 sq. Eustathius ad Odys. pag. 1397.
- 5) Pro ζῶντας ἐν κύβοις καὶ πότοις ἐπαινῶν ἐτίμα Polybius scripsit: ζῶντας ἐν μέθαις καὶ κύβοις ἐτίμα καὶ προῆγεν. Quem quidem Polybianum ordiinem verborum praetulerim propterea, quod eundem ipse noster exhibet libr. XXI. ubi narrans „Dionysium Siciliae tyrannum eos, qui patrimonium alea, temulentia aliaque petulantia prodegissent adscivisse“ haec verba habet apud Athenaeum VI. pag. 261: τοὺς ἀποβάλλοντας τὰς οὐσίας εἰς μέθας καὶ κύβους.
- 6) Interrogandi signum quod sententiae aptius videbatur posui.
- 7) Polybius οὐχ ὅν μὲν ξυρούμενοι quo loco operarum errorem ξυρούμενοι a Schweighausero ad h. l. notatum servavit Wichersius.
- 8) ἄβροοι annot. Casaub. i. e. molles, effeminati.
- 9) τοὺς ἐταιρουμένους Polyb.
- 10) ἐτέροις παρεῖχον Athenaeus, quem secutus est Wichers; sed quum ad sententiam Polybianam ἐτέροις παρεῖχοντο magis quadret in textum recepti.
- 11) Polybius male omissis ἀλλ' ἐταίρας verbis scripsit ὑπελάμβανεν εἶναι. Sententiam verborum Demetrius Phalereus *περὶ ἑρμηνείας* §. 27 ed. Schneider. sic retulit: ἐκαλοῦντο μὲν ἐταῖροι, ἦσαν δὲ ἐταῖραι et tum haec tum proxima ἀνδροφόνου γὰρ τὴν φύσιν ὄντες ἀνδροφόνου κ. τ. λ. vituperavit ὁμοιοτέλευτα et inter elambis et fractae orationis exempla protulit. Eadem vituperat in Theopompi scribendi genere Quinctilianus IX, 4, 35. his verbis: Sophistam produunt similiter exeuntia paria paribus relata, antitheses: quibus justo saepius cum Isocrate usus esse Theopompos fertur cfr. Cic. Orat. 12. 19. 49. Dionys. VI, pag. 786. V. pag. 561. Isocrat. Panath. §. 2. Bekk. Diodor. XII. 53. Lucian. Dialog. mort. X, 10. T. 1. pag. 373.
- 12) χαμαιτύπους Polyb.

γόνου γὰρ τὴν φύσιν ὄντες, ἀδρόποροι τὸν τρόπον ἦσαν¹⁾. Πρὸς δὲ τούτοις ἀντὶ μὲν τοῦ νήφειν, τὸ μεθύειν ἠγάπων, ἀντὶ δὲ τοῦ κοσμίως ζῆν, ἀσπάξειν καὶ φρονεῖν ἐξήτουν καὶ τὸ μὲν ἀληθεύειν καὶ ταῖς ὁμολογίαις ἐμμένειν, οὐκ οἰκεῖον αὐτῶν²⁾ ἐνόμιζον τὸ δὲ ἐπιπροχεῖν καὶ φενακίζειν³⁾ ἐν τῷ σεμνοτάτῳ⁴⁾ ὑπελάμβανον. Καὶ τῶν μὲν ὑπαρχόντων ἡμέλων, τῶν δὲ ἀπόντων ἐπεθύμουν καὶ ταῦτα μέρος τί τῆς Ἑυρώπης ἔχοντες⁵⁾; Οἶμαι γὰρ τοὺς ἑταίρους οὐ πλείονας ὄντας κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὀκτακοσίων, οὐκ ἐλάττω καρπίζεσθαι γῆν ἢ μαρτύρων τῶν Ἑλλήνων, τοὺς τὴν ἀρίστην καὶ πλείστην χώραν κεκτημένους. Ἀπλῶς⁶⁾ δ' εἰπεῖν, ἵνα παύσωμαι μακρολογῶν, ἄλλως τε καὶ τοσούτων μοι πραγμάτων ἐπιχευμένων⁷⁾ ἠγοῦμαι τοιαῦτα θηρία γεγονέναι, καὶ τοιοῦτον τρόπον τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἑταίρους Φιλίππου προσαγορευθέντας, οἷους οὔτε τοὺς Κενταύρους⁸⁾

- 1) Valesius ad Polyb. VIII, 12 ad hunc locum annotavit: ex his apparere Theopompum verborum curiosiorem fuisse, quam rerum. In eandem sententiam Reiskius monuit ad h. l. ea, quae mox sequuntur, de Centauris et Laestrygonibus prodere ingenium Theopompi luxurians et theatricum atque sophisticum, non viri gravis, non scriptoris accurati. Quid de his Valesii et Reiskii iudiciis statuendum sit, aliis exponam.
- 2) αὐτῶν quod Schweighaeus. ex Ms. Ep. recepit propter sententiam retinendum putavi.
- 3) De Philippi in violandis pactis vel sanctissimis levitate cfr. Pausan. Arcad. c. 7. in fine et Aelian. V. H. VII, 11.
- 4) Casaubonus haec a Graecitate abhorreere putans mutanda censuit in ἐν τῶν σεμνοτάτων ὑπελάμβανον. Equidem cum Schweigh. et Wichersio vulgatam scripturam retinui; ac primum quidem quod in ea omnes libri consentiunt; deinde quod a Graeca dicendi ratione minime abhorret, uti ἐν ἐκείνῳ, ἐν ἀλογίᾳ τιθεσθαι aliisque probari poterit.
- 5) Sententiam huius enuntiati recte expressit Dalecampius: *idque magnae partis Europae domini*; sed ut haec sententia in verbis inesset, τὴν acuto accentu scribendum erat et indicanda interrogatio interrogandi signo posito cfr. Schweigh. ad h. l.
- 6) Haec verba ad finem usque apud Athenaeum desunt.
- 7) καὶ τοσούτων μ. π. ἐπιχευμένων quum tot ac tanta mihi negotia incumbant. Hunc locum qui ad vitam Theopompi ex aliqua parte penitus cognoscendam pertinet omnes adhuc praetermisserunt. Constat autem ex Photio, Theopompum Alexandri opera in patriam rediisse et rebus publicis sese immiscuisse. In his administrandis adversarium nactus est Theocritum Sophistam teste Strabone XIV pag. 955 B. et Suid. s. v. Θεόκριτος in quem invehitur noster in Συμβουλαῖς πρὸς Ἀλεξάνδρον Athen. VI. pag. 230 F. quo loco perperam Θεόκριτος ὁ σοφὸς nominatur, quod haud dubie ex Strabonis l. l. in ὁ σοφιστῆς mutandum est.
- 8) Ut Philippi ejusque amicorum insolentiam et lascivos mores indicaret, comparavit eos cum Centauris et Laestrygonibus de quibus cfr. Diodor. IV, 70. Strabo I. pag. 38. Thucyd. VI, 2. Hesych. s. v. Πομρ. interpret. ad Odyss. X, 82.

τοὺς τὸ Πήλιον κατασχόντας, οὐ τοὺς Λαιστρυγόνας τοὺς τὸ Λεοντίνον ¹⁾ πεδίου οικήσαντας οὐτ' ἄλλους οὐδ' ὁποίους.

Fragm. III.

Athenaens X. pag. 435 B. C. D.

Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ καὶ πεντηκοστῇ περὶ τῶν ἐν Χαιρωνείᾳ γενομένων εἰπὼν καὶ ὡς ἐπὶ δεῖπνον ἐκάλεσε τοὺς παραγενομένους τῶν Ἀθηναίων πρέσβεις φησίν. — Ὁ δὲ Φίλιππος ἀποχωρησάντων ἐκείνων εὐθέως μετεπέμπετό τινας τῶν ἐταίρων. Καλεῖν δὲ ἐκέλευε τὰς αὐλητοῖδας, καὶ Ἀριστόνικον τὸν κιθαροδόν, καὶ Δωρίωνα τὸν αὐλητὴν, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς εἰθισμένους αὐτῷ συμπίνειν. Περιήγετο γὰρ πανταχοῦ τοὺς τοιοῦτους ὁ Φίλιππος, καὶ κατασκευασάμενος ἦν ὄργανα πολλὰ συμποσίου καὶ συνουσίας. Ὡν γὰρ φιλοπότης ²⁾, καὶ τὸν τρόπον ἀκόλαστος, καὶ βωμολόχους εἶχε περὶ αὐτὸν συχνούς, καὶ τῶν περὶ τὴν μουσικὴν ὄντων καὶ τὰ γελοῖα λεγόντων. Πιῶν ³⁾ δὲ τὴν νύκτα πᾶσαν, καὶ μεθύσθεις πολὺ ⁴⁾, καὶ πατάξας, ἀφείς ἅπαντας τοὺς ἄλλους ἀπαλλάττεσθαι, ἤδη πρὸς ἡμέραν ἐκώμαζεν ὡς τοὺς πρέσβεις τοὺς τῶν Ἀθηναίων ⁵⁾.

1) Τὸ Λεοντίνον πῆδιον cfr. Polyb. VII, 6, 4 et Diodor. V, 2. Suid s. v. Κενταυρικῶς.

2) De scriptura πολυπότης, φιλοπότης similibusque et πολυπότης nemo dubius haesitabit lectis iis, quae Schweigh. ad h. l. attulit.

3) Πιῶν δὲ ποτε κ. τ. λ. ποτε vocem MSS. ignorant. Operae pretium duxi lepidam Schweigh. de origine hujus voculae explicationem apponere: Vocem illam, inquit, de suo adjecisse brevior videtur; scilicet nimis flagitiose factum ratus, si eadem etiamnum nocte, quam fere jam totam potando absumsisset, comessatum exisset Philippus.

4) μεθύσθεις πολὺ, καὶ πατάξας Casaubon. corrigendum censuit ex Hoescheliani excerptis πολλὰ καὶ πατάξας quum multum lusisset; sed haec Casauboni conjectura, quum nullius codicis auctoritate nitatur, speciosior quam verior mihi videtur, praesertim quum vulgata scriptura satis commodam et aptum praebet sensum: eum vehementer ebrium et proximos quosque pulsantem, instante die desiisse.

5) Aliter quodammodo, ac Theopompus Philippum post pugnam Chaeronensem sese gerentem depinxit, Polybius, Justianus et Aelianus eundem descripserunt. Quorum prior V. 359 ed. Casaub. ejusdem moderationem et continentiam erga Athenienses imprimis extulit. Narrat l. l. Philippum, devictis ad Chaeroneam Atheniensibus, non tantum armis, quantum aequitate atque humanitate morum esse consecutum; namque bello et armis eos tantum superavisse et in potestatem redegissee, qui in acie contra ipsum stetissent; benignitate vero atque moderatione tum populum universum Atheniensium, tum urbem ipsam eorum sui juris fecisse; captivos gratis restituisse, occisis Atheniensibus justa funebria fecisse; eorumque ossa per Antipatrum Athe-

Fragm. IV.

Athenaeus X. pag. 435 B.

Κἄν ἄλλω μέρει τῆς ἱστορίας γράφει, Φίλιππος ἦν τὰ μὲν φύσει μανικός ¹⁾ καὶ προπετής ἐπὶ τῶν κινδύνων ²⁾, τὰ δὲ διὰ μέθην ἦν γὰρ πολυπότης, καὶ πολ- λάκις μεθύων ἐξεβοήθει ³⁾.

nas deferenda curasse. Justinus IX, 4 haec habet: *quantum in illo fuit, ita vicit, ut victorem nemo sentiret.* Aelianus denique similia tradit. — Sed tantum abest, ut haec omnia Theopompeae narrationi supra appositae adversari existimem, ut cum eadem quam maxime consentire arbitrer. Namque non protinus post victoriam deportatam ita moderatus atque continens erat Philippus, uti Polybius, Justinus et Aelianus eum fuisse narrant, sed comessabundum et exultantem coërcuit Demadis oratio, uti testatur Diodorus XVI, 87. Quem quidem locum, ut Theopompeae narrationis partem, hic arponere non supervacaneam videtur: *λέγουσι δὲ τινες ὅτι καὶ παρὰ τὸν πότον πολὺν ἐηρογηρόμενος ἀκρατον, καὶ μετὰ τῶν φίλων τὸν ἐπινίκιον ἄγων κῶμον, διὰ μέσων τῶν αἰχμαλώτων ἐβόδιζεν, ὑβρίζων διὰ λόγων τὰς τῶν ἀλληθούτων δυστυχίας. Δημάδην δὲ τὸν ῥήτορα κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις ὄντα, χρήσασθαι παρήγησθα, καὶ λόγον ἀποφθέγγασθαι δυνάμενον ἀναστῆλαι τὴν τοῦ βασιλέως ἀσέλγειαν. Περὶ γὰρ εἰπεῖν αὐτὸν, βασιλεῦ, τῆς τύχης σοὶ περιθείσης πρόσωπον ἡγαμέμονος, αὐτὸς οὐκ αἰσχύνῃ πρώτων ἔργα Θεοπίτου; τὸν δὲ Φίλιππον, τῇ τῆς ἐπιπλήξεως εὐστοχίᾳ κινήθέντα, τοσοῦτο μεταβαλεῖν τὴν ὅλην διάθεσιν, ὥστε τοὺς μὲν στεφάνους ἀποθήψαι, τὰ δὲ συντακολουθοῦντα κατὰ τὸν κῶμον σύμβολα τῆς ὑβριεως ἀποτολίψασθαι, τὸν δὲ ἄνδρα τὸν χρησόμενον τῇ παρήγησι θαυμάσαι, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπολύσαντα πρὸς ἑαυτὸν ἀναλαβεῖν ἐντίμως. Τέλος δ' ὑπὸ τοῦ Δημάδου καθομιληθέντα ταῖς Ἀττικαῖς χήρῃσι, πάντας ἀπολύσαι τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων καθόλου δ' ὑποθέμενον τὴν ἐν τῆς κλέης ὑπερηφανίαν, πρέσβεις ἀποστείλαι πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, καὶ συνθέσθαι πρὸς αὐτοὺς φίλαν τε καὶ συμμαχίαν εἰς δὲ τὰς Θήβας φρουρὰν ἐγκαταστήσαντα, συγχωρῆσαι τὴν εἰρήνην τοῖς Βοιωτοῖς. Unusquisque, qui haec Diodori verba accurate perpendit et cum narratione Theopompea comparat et temporis, loci, Philippi denique vitae et morum conditionem reputat, Theopompum vere et rei accomodate narasse fatebitur. Cfr. Aelian. V. H. VI, l. VIII, 15. Justin. IX, 8. Pausan. VIII, 7. Plutarch. in Alex. c. 14. ac Demosthen. c. 26. Onosander strateg. c. ult.*

- 1) *μανικός* qui cerebri vitio irritabilis est.
- 2) Casaubon. scribi maluit ἐπὶ τὸν κίνδυνον *ad subeundum periculum*; sed quam vulgata scriptura ferri possit hacce sententia: *in periculis temerarius*; conjecturam non opus est. De hac praepositionis ἐπὶ significatione cfr. Porson ad Eurip. Orest. V. 68. Fischer ad Weller. III. p. 228. et Passov. in lcx. Quod attinet ad sententiam, hunc locum ante oculos habuisse videtur Justinus IX, 8. haec dicens: *Philippo. mos erat etiam de convivio in hostem procurrere, manum conserere, periculis se temere offerre.*
- 3) Dalecampii conjecturam ἐξεβόησε pro ἐξεβοήθει libris MSS. adversantem ut supervacaneam praetermittam. Propriam ἐκβοηθεῖν verbi significationem a μετὰ βοῆς ἐξελεθεῖν ducendi explicat scholiasta ad Thucyd. I, 105: *ire in hostes, hostem aggredi.*

Commentatio.

Licet haec omnia, quae modo legimus, a Theopompo de Philippo Macedoniae rege, narrata, tanta turpitudinis flagitia contineant, ut nihil foedius et turpius dici cogitarique possit, tantum tamen abest, ut Theopompum maledicum et mendacem habeamus, ut indoli moribusque Philippi quam maxime consentanea fuisse arbitremur ¹⁾. Jam veteres quidem varie de Philippo judicaverunt; alii eum laudaverunt, alii iique plurimi vituperaverunt. Itaque recentiores quoque dissentiunt et ut solum ex his duos nominem, Valckenarius in oratione sive diatribe de Philippi Macedonis indole, virtutibus rebusque gestis quam maxime eum laudavit, Drumannus autem in libro de interitu Graecarum civitatum ²⁾ vituperavit. Qui quidem locis ex veteribus scriptoribus allatis ita depingit Philippum: Sein Character war, immer characterlos zu sein in Gesinnung und Handlung; sein Grundsatz, keine Grundsätze zu haben, dem, welcher nach Regeln handelte, zuvorzukommen und ihm ueberall das Ziel zu verruecken; seine Gewohnheit, sich an nichts zu gewoöhnen, sondern stets den Eingebungen des Augenblicks zu folgen; seine Staerke, bei diesem Zustande und Verfahren, bei tausend Andern Ursache und Folge der Schwaeche, Herr seiner selbst zu bleiben, unveraendert den Hauptzweck zu verfolgen, und alles um sich her zu leiten, waehrend er dem Kurzsichtigen von Allen geleitet zu werden schien. Er besass Witz, Scharfsinn und Beredtsamkeit und machte Gebrauch davon. Er war einschmeichelnd und herablassend, wenn es galt zu gewinnen und zu taeuschen; gnaedig, wenn er hasste; erzuernt, wenn er liebte; mitleidig, wenn er selbst die Wunden geschlagen; bereit zu troesten, wenn er das Herz tiefer zu treffen beschloss; arm um die Wuth der Gepluenderten zu besaenftigen; reich, um seine Helfer zu belohnen; freigebig mit Versprechungen, wenn er den Leichtglaebigen vor sich sah; voll Ehrfurcht gegen die Goetter, wenn er nur sich wollte; unbekuemmert um die Rechtmæssigkeit der Mittel, wenn sie zum Zwecke fuehrten. Quae fere omnia et Valckenarius, disertissimus Philippi laudator, quam-

1) cfr. Pausan. Arcad. 7. Aelian. V. H. VII, 12. Justin. VIII, 3. IX, 8.

2) Drumann Geschichte des Verfalls d. gr. Staaten I. pag. 27. seqq.

vis invitus et velut reluctans hisce verbis concedit l. l. pag. 52: „sed temporibus se attemperaverit; sed dolo fraudibusque hostes ille suos circumvenerit; sed pessimis animi vitiis virtutes suas deformaverit; nihil impediunt ista, quominus imperatoriis dotibus et superioris et suae aetatis duces longe superaverit“: et tunc in laudes Philippi exspatiatur.

Jam si id ageretur in historia, ut virtutes tantum et praeclara virorum excellentium facta enarrare deberent historici, vitia autem et flagitia vel dissimulanda vel excusanda censerent; Theopompus noster nihili aestimandus atque vituperandus esset, quippe qui in vitiis et flagitiis investigandis atque enarrandis non minus sedulus atque acutus esset, quam in exponendis praeclaris suae aetatis hominum factis.

Sed quum prima lex historiae sit, ut Ciceronis ¹⁾ utar verbis, ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiae sit in scribendo, ne qua simultatis; quumque excellentium virorum mores, ut recte animadvertit Plutarchus in prooemio ad Alexandrum, non tam urbium expugnationibus, nec maximis et funestissimis proeliis, quam exiguis subinde factis dictisque in vita quotidiana spectatis, pernoscantur; nemo profecto historicum, qui non modo publicam, verum etiam privatam vitam regis alicujus illustris vel imperatoris enarravit, jure vituperabit. Quae quum ita se habeant, Theopompus noster, qui non modo virtutes et praeclara Philippi facta enarravit, verum etiam vitia ejusdem et flagitia locis supra appositis tam serio insectatus est, laudandus potius, quam vituperandus videtur. Et quanti in universum sequioris aetatis historici Theopompum nostrum fecerint, suis ipsi scriptis satis superque testati sunt. Pendent enim ab eo Diodorus Siculus ²⁾, Trogus Pompejus, ejusque epitomator Justinus ³⁾, Plutarchus ⁴⁾, Orosius ⁵⁾, Cornelius Nepos ⁶⁾, alii ita, ut plurimi eorum loci ex Theopompo tantum illustrari possint,

1) Cic. de Orat. II, 15.

2) Cfr. Heynius de fontibus et auctor. Diodori Siculi in commentt. Soc. Gott. T. VII.

3) Cfr. Heeren de Troji Pompeji ejusque epitomatoris Justini fontibus. Commentt. Gott. T. XV. pag. 186.

4) Heeren de fontibus Plutarchi in Commentt. Gott. rec. T. III. p. 81.

5) Weisk. de hyperbole errorum in historia Philippi commissorum genitrice pag. 54. Not. 118.

6) Koch. l. l. pag. 43 seqq. Wolf. ad Demosth. Leptin. prolegg. pag. LIV. not. 23. Comment, pag. 293.

id quod in ipsa fragmentorum editione me probaturum esse spero et quodammodo confido. Unus autem Polybius, quem haud quaquam spernendum nominavit Livius auctorem, quum Theopompum in mendacio deprehendisse sibi videretur, acerrime in illum invectus est eique omnem auctoritatem historicam abrogandam esse censuit. Jam, ut haec ipsa et sequentia melius percipiantur, totum Polybii locum hic apponere operae pretium duxi.

Polyb. Tom. III. pag. 27 et 28 ed. Schweigh.

Μάλιστα (inquit) ὃ ἂν τις ἐπιτιμήσειε περὶ τοῦτο τὸ μέρος Θεοπόμπῳ ὅς γ' ἐν ἀρχῇ τῆς περὶ Φιλίππου συντάξεως δι' αὐτὸ μάλιστα παρορηθηῆναι φήσας πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τῆς πραγματείας, διὰ τὸ μηδέποτε τὴν Εὐρώπην ἐνηνοχέειν τοιοῦτον ἄνδρα τὸ παράπαν, οἷον τὸν Ἀμύντου Φίλιππον μετὰ ταῦτα παρὰ πόδας, ἐν τε τῷ προομιῷ, καὶ παρ' ὅλην δὲ τὴν ἱστορίαν ἀκρατέστατον μὲν αὐτὸν ἀποδείκνυσσι πρὸς γυναῖκας, ὥστε καὶ τὸν ἴδιον οἶκον ἐσφαλμέναι τὸ καθ' αὐτὸν διὰ τὴν πρὸς τοῦτο μέρος ὀριὴν καὶ προστασίαν ¹⁾ ἀδικώτατον δὲ καὶ κακοπραγμονέστατον περὶ τὰς τῶν φίλων καὶ συμμάχων κατασκευάσας. πλείστας δὲ πόλεις ἐξηνδραποδισμένον πεπραξικοπηκότα μετὰ δόλου καὶ βίας· ἐκπαθῆ δὲ γεγονότα καὶ πρὸς ἀκρατοποσίας, ὥστε καὶ μεθ' ἡμέραν πλεονάκις μεθύοντα καταφανῆ γενέσθαι τοῖς φίλοις. Εἰ δέ τις ἀναγνῶναι βουληθεῖη τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνάτης καὶ μ' αὐτῷ βίβλου, παντάπασιν ἂν θαυμάσαι τὴν ἀτοπίαν τοῦ συγγραφέως. ὅς γε χωρὶς τῶν ἄλλων τετόλιμυκε καὶ ταῦτα λέγειν.

Jam postquam protulit Polybius Theopompi verba supra in fragmento secundo apposita ita pergit:

Ταύτην δὲ τὴν τε πικρίαν καὶ τὴν ἀθυρογλωσσίαν τοῦ συγγραφέως τίς οὐκ ἂν ἀποδοκιμάσειεν; οὐ γὰρ μόνον, ὅτι μαχόμενα λέγει πρὸς τὴν αὐτοῦ πρόθεσιν, ἀξίως ἐστὶν ἐπιτιμήσεως, ἀλλὰ καὶ διότι κατέψευσαι τοῦ τε βασιλέως καὶ τῶν φίλων καὶ μάλιστα διότι τὸ ψεῦδος αἰσχροῦς καὶ ἀπρεπῶς διατέθειται. Περὶ δὲ Φιλίππου καὶ τῶν ἐκείνου φίλων εὐλαβηθεῖη τις ἂν, οὐχ οἷον εἰς μαλακίαν καὶ ἀνανδρίαν ἐτι δὲ ἀναισχυντίαν λέγειν, ἀλλὰ τούναντίον, μὴ ποτ' ἐγκωμιάζειν ἐπιβαλλόμενος οὐ δυνηθῆ καταξίως εἰπεῖν τῆς ἀνδρείας καὶ φιλοπονίας, καὶ συλλήβδην τῆς ἀρετῆς τῶν προειρημένων ἀνδρῶν. οἷγε προφανῶς ταῖς σφετέραις φιλοπονίαις καὶ τόλμαις ἐξ ἐλαχίστης μὲν βασιλείας ἐνδοξοτάτην καὶ μεγίστην τὴν Μακεδόνων ἀρχὴν κατεσκευάσαν· χωρὶς δὲ τῶν ἐπὶ Φιλίππου πράξεων, αἱ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον

1) παράστασιν (insaniam) interpretatus est Valesius; προπάθειαν vel προπέθειαν maluit Reiskius. —

ἐπιτελεσθεῖσαι μετ' Ἀλεξάνδρου πᾶσιν ὁμολογουμένην τὴν ἐπ' ἀρετῇ φήμην παρα-
 δεδώκασι περὶ αὐτῶν. Ἄπαντες δ', ὡς ἔπος εἰπεῖν, βασιλικοὶ καὶ ταῖς μεγαλοψυχίαις,
 καὶ ταῖς σωφροσύναις, καὶ ταῖς τόλμαις ἀπέβησαν, Φιλίππῳ καὶ μετ' αὐτὸν
 Ἀλεξάνδρῳ συμβιώσαντες. — Μετὰ δὲ τὸν Ἀλεξάνδρου θάνατον οὕτω περὶ τῶν
 πλείστων μέρων τῆς οἰκουμένης ἀμνησθηθέντες, παραδόσιμον ἐποίησαν τὴν ἐαν-
 τῶν δόξαν ἐν πλείστοις ὑπομνήμασιν ὥστε τὴν μὲν Τιμαίου τοῦ συγγραφέως πι-
 κρῖαν, ἣ κέχρηται κατ' Ἀγαθοκλέους, τοῦ Σικελίας δυνάστου, καίπερ ἀνυπερβλήτων
 εἶναι δοκοῦσαν, ὅμως λόγον ἔχειν, ὡς γὰρ κατ' ἐχθροῦ καὶ πονηροῦ καὶ τυράννου
 διατίθεται τὴν κατηγορίαν τὴν δὲ Θεοπόμπου μὴδ' ὑπὸ λόγον πίπτειν. Προθέ-
 μενος γὰρ ὡς περὶ βασιλέως εὐφροσύνης πρὸς ἀρετὴν γεγονότος, οὐκ ἔστι τῶν
 αἰσχροῶν καὶ δεινῶν, ὃ παραλείπειν. Λοιπὸν, ἢ περὶ τὴν ἀρχὴν καὶ προέκθεσιν
 τῆς πραγματείας ἀνάγκη ψεύστην καὶ κόλακα φαίνεσθαι τὸν ἱστοριογράφον, ἢ
 περὶ τὰς κατὰ μέρος ἀποφάσεις ἀνόητον καὶ μεираκιώδη τελείως, εἰ διὰ τῆς ἀλόγου
 καὶ ἐπικλήτου λουδορίας ὑπέλαβε πιστότερος μὲν αὐτὸς φανήσεσθαι, παραδοχῆς δὲ
 μᾶλλον ἀξιοθήσεσθαι τὰς ἐγκωμιαστικὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ περὶ Φιλίππου.

Quodsi vero in hac Polybii criminatione nobis esset acquiescendum, et men-
 dacii infamia dilui non posset, actum esset de auctoritate et fide historica Theo-
 pompici; etenim testis fidei infirmae adeoque suspectae pro nullo ferre habendus est,
 omnisque historici auctoritas evanescit, si mentiendi libidinis jure meritoque ar-
 guitur. Summa autem Polybianae orationis eo redit, ut Theopompum et pug-
 nantia inter se et falsa scripsisse, itaque mendacem et insipientem fuisse dicat.
 His vero quae opponas non adeo difficilia sunt ad reperiendum. Etenim quum
 diceret Theopompus: *Δὲ αὐτὸ μάλιστα παροσηθῆναι πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τῆς*
πραγματείας, διὰ τὸ μηδέποτε τὴν Εὐρώπην ἐνηνοχῆναι τοιοῦτον ἄνδρα τὸ παρὰ
παν, οἷον τὸν Ἀμύντου Φίλιππον, non hoc dixit, nihil esse in Philippo nisi quod
 praestans et laudabile esset, sed ita, puto, intelligi voluit verba: Philippum in-
 genio, bellica virtute, prudentia et patientia facile sui saeculi principem fuisse.
 Atque hasce virtutes, quum commotum se magnitudinis hominis diceret ad res
 gestas ejus scribendas, respexit Theopompus. At quum Philippus intemperan-
 tia et turpissimis cupiditatibus indulgeret, quum pudorem et castitatem mi-
 nus servaret, quam regem inprimis deceret, quum nec divini nec humani juris
 memor fidem et justitiam saepissime violaret: haec vitia jure meritoque Theo-
 pompus exagitavit, uti simili modo Herodotus, historiae pater, Amasin suum
 modo egregium principem, modo *ματαῖον, παιγνύμονα, cavillantem amicos com-*
bibones, φιλοπότην et φιλοσκώμονα II, 172. fuisse scripsit. Et recte quidem;

namque scriptori historiae nihil veritate antiquius esse debet. In cetera quidem vita, ut ipsius Polybii¹⁾ praecepto utar, historicum amicorum esse amantem ac patriae laudo: in scribenda vero historia etiam harum caritatum affectus exui volo; volo uni fidei consuli et vel cum dispendio existimationis amici, parentis, patriae uni litari veritati. Hanc vero legem exactissime et religiosissime servavit Theopompus in iis, quae de Philippo narravit, quod jam ex eo satis apparet, quod quamvis esset amicus Philippi et devinctus maximis ejus beneficiis²⁾, morum tamen ejus perversitatem, ebrietatem, totamque vivendi rationem acriter perstrinxit. Et quum in iis, quae de Philippo narrat noster, non insint talia, quae a moribus Macedonum regis et vitae ratione abhorreant ita, ut manifesto appareat, Theopompum ira vel criminandi studio ductum pro veris falsa venditasse; quum aetatis *αὐτόπτης* testis et Philippi aequalis esset; quum denique nulli labori, nulli impensae parceret, ut veritatem illarum rerum erueret et assequeretur, ad quarum narrationem se paraverat³⁾; ei haud dubie major fides habenda est quam Polybio, aliisque, qui saeculis post floruerunt et ex fama tantum, quae saepissime fallax est et mendax, de Philippi moribus judicaverunt. Quae quum ita sint, non video, quo jure Polybius veracem Theopompi sermonem *ἀθυρογλωσσίαν* et ipsum *ψεύστην, ἀνόητον καὶ μειρακιώδη* nominaverit? Et haec ipsa contentio ac verborum acerbitas, qua in Theopompum utitur, nos, ne temere ei credamus, commonefacit, et idem hoc loco statuerim de Polybio quod Lucas,⁴⁾ ubi ejusdem de Timaeo Tauromenita judicium recenset, contendit: Die Schaerfe, welche Polybius ueberhaupt in Beurtheilung anderer Schriftsteller aeussert, ist hier in rechte Bitterkeit aus-

1) Polyb. XVI. pag. 595. Casaubon. epistol. ad Henricum IV. pag. 597.

2) Sozomenus in praefat. Hist. cfr. Theon Progg. ed. Camerarii XV, 71.

3) Hunc Theopompi veritatis amorem luculenter testatur Dionysius Halicar. Tom. II. pag. 131. ed. Sylburg. — *δηλος γάρ ἐστιν* (inquit), *εἰ καὶ μηδὲν ἔγραψεν, πλείστην μὲν παρασκευὴν εἰς ταῦτα παρεσκευασμένος, μέγιστος δὲ διαπάντας εἰς τὴν συγγραφήν αὐτῶν τετελεμένος καὶ πρὸς τοῦτοις πολλῶν μὲν αὐτόπτης γεγονημένος, πολλοῖς δ' εἰς ὁμιλίαν ἔλθῶν ἀνδράσι τότε πρωτεύουσι καὶ στρατηγοῖς, δημαγωγοῖς τε καὶ φιλοσόφοις διὰ τὴν συγγραφήν τῆς ἱστορίας ἐποίησατο.* — Idem testatur Athenaeus III. 18: his verbis: *μαθίτω καὶ παρὰ Θεοπόμου, τοῦ Χίου ἀνδρὸς φιλαλήθους καὶ πολλὰ χρήματα καταναλώσαντος εἰς τὴν περὶ τῆς ἱστορίας ἐξέτασιν ἀκριβῆ.* Ex quibus testimoniis patet, Theopompum summo cum judicio verique amore scripsisse historiam.

4) Ueber Polybius's Darstellung des Aetolischen Bundes. I Theil pag. 31.

geartet. Atque ita ex mea certe sententia illa tota Polybiana Theopompi criminatio nulla certa nititur auctoritate, certe non genuinis *ιστοριογραφίας* legibus probata et firmata est, sed in sola Polybii nominis dignitate conquiescit, quod fundamentum sane perquam lubricum et fluxum est. Suspectum enim reddit Polybium apertum ejus et iniquum Romanarum partium studium, quod eum saepe invitum et velut reluctantem, saepe rursus imprudentem, plerumque volentem, in transversum egit, ut eadem libidinis turpitudine, quam in aliis notat, veritatem rerum gestarum mendacio corrumperet, nitidamque ejus lucem adulationis cujusdam aut dissimulationis nebula quasi obscuraret ¹⁾. Idem fere judicavit Lucas hisce verbis: Die mehr oder minder kuenstliche Umgehung der Wahrheit, die ihm an einigen Stellen nachgewiesen wurde, hat mich davon ueberzeugt, dass Polybins von dem Vorwurfe der Parteilichkeit nicht freigesprochen werden könne ²⁾.

Sed jam missum faciamus Polybium, qui verba supra apposita eo tantum consilio protulisse videtur, ut infamaret magis Theopompi de Philippo narrationem, quam ut severam ejusdem institueret refutationem; et videamus, quidnam alii auctores, qui Theopompi mentionem fecerunt, de ejus auctoritate stauerint.

Illi vero auctores, etiamsi nostrum minus quam Polybius mendacii accusaverint, neque ei omnem fidem historicam abrogandam censuerint, maledicentiae tamen et nimiae verborum acerbitatis opprobrium ei objecerunt. Ita *maledicentissimus* a Nepote Alcibiad. c. 11, *ὁ δυσμενέστατος* ab Athenaeo VI. pag. 254 B. *πικρὸς καὶ κακοήθης* a Suida s. v. *Ἐφορος* nominatur. Lucianus Quomodo historia conscribenda c. 59 eum culpat, quod *φιλαπεχθημόνως κατηγορεῖ*, ut *μᾶλλον κατηγορεῖν, ἢ ἱστορεῖν τὰ πεπραγμένα* videatur. Plutarchus Lysandr. c. 30. animadvertit: Theopompo *μᾶλλον ἐπαινοῦντι πιστεύσειεν ἂν τις ἢ ψέγοντι ψέγει γὰρ ἥδιον ἢ ἐπαινεῖ*. Flavius Josephus libr. I. contra Apionem memorat: non modo Timaeum Tauromentam, verum etiam Theopompum de variis populis urbibusque *βλασφημεῖν* et *λοιδορεῖν*. Clemens denique Alexandrinus Strom. I. pag. 316. Pott. tradit: Theopompum et Timaeum *μύθους καὶ βλασφημίας συντάττειν*. —

Sed ne quis horum auctorum testimoniis plus minusve gravibus moveatur adeoque eo ducatur, ut Theopompo fidem historicam abrogandam censeat,

1) Reiske praefat. ad Polyb. pag. 59. 2) Lucas l. l. pag. 137.

causas breviter afferam, ex quibus illa vituperia maximam partem orta videantur. Ac primum quidem memorandum est pessimum illud et malitiosissimum Anaximenes Lampsaceni artificium, quo acerbissimum totius Graeciae odium Theopompo concitavit¹⁾. Ille enim, qui arte ceterorum rhetorum dicendi scribendique genus imitandi excelluit, sub Theopompi nomine *συγγραφήν λοιδόρον* adversus Athenienses, Lacedaemonios et Thebanos divulgaverat in eoque libello Theopompi scribendi genus ita egregie imitatus erat, ut hujus libri auctor noster ab omnibus haberetur et per totam Graeciam omnium auctorum maledicentissimus audiret. Hinc Josephi illa et Clementis Alexandrini verba supra apposita.

Deinde etiam inprimis effecisse videtur, ut maledicus diceretur et haberetur, quod proditorum Graeciae, assentatorum Philippi, temulentorumque hominum colluviem acerbitate quadam perstrinxit, eorum abditas facinorum causas et occulta consilia manifestavit omniaque mysteria apparentis quasi virtutis et occultatae malitiae aperuit. Hoc enim Theopompo propositum et proprium erat, ut testatur Dionysius Halicarnassensis Tom. II. p. 131. his verbis: *χαρακτηρικώτατον αὐτοῦ ἦν τὸ καθ' ἐκάστην πράξιν μὴ μόνον τὰ φανερά τοῖς πολλοῖς ὄραν καὶ λέγειν, ἀλλ' ἐξετάζειν, καὶ τὰς ἀφανεῖς αἰτίας τῶν πράξεων καὶ τῶν πράξαντων αὐτὰς καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς ἃ μὴ ῥάδια τοῖς πολλοῖς εἶδέναι καὶ πάντα ἐκκαλύπτειν τὰ μυστήρια τῆς τε δοκούσης ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγνοουμένης κακίας.*

Quodsi igitur Theopompus saepius vituperavit quam laudavit, id non tam ejus acerbitati et culpandi alios studio cum Plutarcho et Luciano locis laudatis tribuendum est, quam aetati potius depravatae, quae plena erat criminum atrocissimorum in republica, fraudis atque malitiae in vita privata. Et nomina illa ignominiosa *δυσμενέστατος*, *πικρὸς*, *κακοήθης*, *βάσκανος* et similia ei imposita fuisse arbitror ab illis ipsis, quos jure exagitaverat; scriptores vero, a quibus nostro haec et similia tribuuntur cognomina, fando accepta tradidisse et debitam veritatis laudem Theopompo denegasse videntur.

Audiamus nunc, quid de Theopompi veritatis amore et studio gravissimi hujus rei arbitri judicaverint, quorum duos nunc afferam. Ex veteribus est Dionysius Halicarnassensis, qui hisce verbis a Theopompo nostro maledicentiae infamiam diluit: T. II. p. 131. *Διὸ καὶ βάσκανος ἔδοξεν εἶναι, προλαμβάνων τινὰ*

1) De hoc Anaximene, Alexandri comite, cfr. Voss hist. gr. I, c. 10 pag. 70. Pausan. VI, p. 496. Suidas s. v. *Ἀναξίμηνης*. Jonsius script. histor. phil. I, 10, 3. I, 18, 2.

τοῖς ἀναγκαίοις ὄνειδισμοῖς καὶ τὰ τῶν ἐνδόξων προσώπων οὐκ ἀναγκαῖα πράγματα. ὁμοίον τι ποιῶν τοῖς ἰατροῖς, οἱ τέμνουσι καὶ καίουσι τὰ διεφθαρμένα τοῦ σώματος, ὡς εἰς πάθος ¹⁾ τὰ καύτηρια καὶ τὰς τοιμὰς φέροντες, οὐδὲ τῶν ὑγιαίνοντων καὶ κατὰ φύσιν ἐχόντων στοχαζόμενοι.

Ex recentioribus autem Boeckhius verissime, ut mihi videtur, ita de Theopompo judicavit: Theopomp ist als tadelsuechtig verschrieen, weil er den verderbten Geist einer verderbten Zeit nach der Wahrheit schilderte; denn die meisten sind geneigt, Alles von der schoensten Seite anzusehen, zumal aus der Ferne, wo alle Feindschaft schweigt und das Wohlwollen, welches dem menschlichen Herzen eingepflanzt ist, nicht von unmittelbar gegenwaertigen Erfahrungen Luegen gestraft wird; aber Ehre dem Geschichtschreiber, welcher den eitlen Schein vom Wesen zu trennen versteht und gleich dem Richter der Unterwelt die Seelen nackt und alles Poms und Gepraenges entkleidet vor seinen Richterstuhl zieht ²⁾.

Sub finem denique facturus mihi operae pretium videor, si vindicaverim Theopompum, ne, quod fabulas (μύθους) in historiis suis admiserit, idcirco ejus fides et auctoritas in dubium vocetur. Inprimis autem Strabonis locus accuratius videtur examinandus, quo de se ipse profitetur Theopompus ³⁾: ὅτι καὶ μύθους ἐν ταῖς ἱστορίαις ἔρει κρείττων, ἢ ὡς Ἡρόδοτος καὶ Κτησίας καὶ Ἑλλάνικος, καὶ οἱ τὰ Ἰνδικὰ συγγράψαντες, quam professionem Casaubonus ad l. l. ridet, dicens: *facetum sane auctorem, qui historiam aggrediens gloriatur posse se mentiri egregie* atque miratur ab Athenaeo III, 18. tantopere ejus veritatis amorem commendari; et ad libr. VII. pag. 458. nominat Theopompum *scriptorem admodum fabulosum*. Quodsi Casaubonus verba μύθους et ἔρει accuratius perpendisset et ad eorum significationes proprias attendisset, neque de mendacio cogitasset, neque Theopompum scriptorem admodum fabulosum dixisset, quamvis ab Aeliano V. H. III, 18. *δεινὸς μυθολόγος* nominetur. Docet Wyttenbachius Philom. III. pag. 301 seq. μῦθον vocem significare narrationem fando traditam, sive veram sive fictam; fabulam autem fictam vel commenticiam, quam poeta vel alius quis finxerit, dici μῦθον καὶ πλάσμα per figuram ἐν διὰ δυοῖν vel μῦθον πεπλασμένον. Jam Theopompus loco laudato non dixit, ὅτι πλάσει μύθους πεπλασμένους se fingere

1) Cum Hoeschel. et Reisk. ita pro vulgata ὡς βάθους scripsi. Weiskius de hyperbole pag. 8. not. 8. conjicit legendum esse vel ἕως βάθους vel ὅσον βάθος.

2) Boeckh. Staatshaushaltung I. pag. 316.

3) Strabo I. pag. 74. ed. Almelov.

posse fabulas commenticias, sed ὅτι ἔχει μύθους se narraturum esse fabulas i. e. historias priscas fando acceptas; quo sensu etiam Cicero de legg. I, 1. „apud Herodotum patrem historiae et apud Theopompum innumerabiles fabulas esse“ videtur dixisse. Minime vero — quamvis Ernestio ¹⁾ ita imposuerit hic locus, ut Theopompum fabulosum appellaret — eo spectare mihi videtur Ciceronis sententia, ut Herodoto vel Theopompo detrahat fidem et auctoritatem historicam. Theopompus igitur, si professus est, sese narraturum μύθους melius quam Herodotum aliosque, id significare voluisse videtur, priscas illas historias veris a falsis sejunctis ad originem suam atque ad veritatem esse revocandas, quod τοὺς μύθους ἀνασώζειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν vocat Plutarchus Vit. Alexandr. c. 35 ²⁾. Itaque non id spectavit noster, ut hisce fabulis falsa pro veris venditaret easque delectandi causa in vulgus spargeret, sed id potius, ut priscas illas historias a patre ad filium propagatas posteritati servaret, in iisque, si fieri posset, praecepta quaedam et decreta proponeret et explicaret. Atque hoc voluisse et spectasse Theopompum, apparebit ex fragmento, quod continet fabulam nobilissimam de Sileno, a Mida rege capto, quam apud Herodotum ὡς ἐν παρόδῳ tantum significatam invenerat, uberius narratam Philippicorum octavo libro inseruit et quam Aelianus V. H. III, 18. et Servius ad Virgil. Eclog. VI, 13. servaverunt.

Quam quidem ad fabulam pertinere arbitror, quae ex eodem libro octavo Philippicorum servavit Diogenes Laërtius in prooem. libri primi segm. 9. et quae apud Plutarchum de Is. et de Osir. Tom. II. pag. 370. ed. Francof. addito tantum Theopompi nomine leguntur; in eaque narratione Theopompum sub Sileni persona de mundi origine, de antiquissima terrae forma, de maximis Persarum doctrinis ³⁾, de philosophia denique sua exposuisse decreta, si hoc fragmentum retulero et quae huc pertinent exegero, me probaturum esse confido. Alia hujus Theopompeae narrationis fabulosae exempla, quae aetatem tulerunt, sunt: fabula de dracone ⁴⁾, qui ad triremem pugna navali contenderit; de corporibus ⁵⁾ in Jovis Arcadico templo umbra carentibus, de leporibus ⁶⁾ Bisaltiae duo jecinora habentibus.

1) Cfr. Clav. Ciceron. s. v. Theopomp.

2) Creuzerus in Praefat. ad Marxii Ephor. pag. VII. seq.

3) Creuzer. de vestig. Theopompi et Ephori pag. XXVII.

4) Dionys. Halic. epistol. ad Caej. Pompej. extr.

5) Pausan. VIII, 38.

6) Athen. IX, 401.

Hasce vero fabulas singulari opusculo, cui nomen *Θαυμάσιων* inscriptum fuerit, narrasse Theopompum cum Kochio l. l. pag. 40, Heynio Opuscul. Acad. Vol. V. pag. 68. aliisque, non contenderim, quamvis Aelianus V. H. III, 18, Servius ad Virgil. Eclog. VI, 14 et 26, Diogenes Laërtius in Epimenide et Pherecyde, distinctis verbis Theopompi *Θαυμάσια* nominent; sed iis potius assentior, qui putant *Θαυμάσια* ex operibus Theopompi excerpta esse ¹⁾. — Rationes, cur ita statuerim, suo loco exponam.

1) Creuzeri Studiōr. Vol. II. pag. 295 seq. et ad antiquiss. hist. gr. fragm. pag. 172. Bentley. ad Callimach. fragm. pag. 446. ed. Ernest. Pflügk. l. l. pag. 40. Wichers. l. l. pag. 29.

Menda Typothetica.

pag. 5. l. 20. scr. ita.
pag. 8. l. 1. scr. *ἀνδροπόρος*.
pag. 14. l. 18. scr. fere.